

'יום שישי' 'השחור'

הקטל ברפיח במהלך
העימות בין עזה
לישראל בשנת 2014

AMNESTY
INTERNATIONAL

תקציר

ב-8 ביולי 2014, פתחה ישראל במבצע צבאי שכונה "מבצע צוק איתן". היה זה המבצע הצבאי הנרחב השלישי ברצועת עזה מאז 2008. ישראל הצהירה כי המבצע נועד להפסיק את ירי הרקטות מרצועת עזה לעבר אזרחים ישראלים. בליל ה-17 ביולי הצטרפו למבצע גם כוחות קרקעיים. לדברי הצבא, אחת המטרות המרכזיות של המבצע הקרקעי הייתה להרוס את מערכת המנהרות שנחפרו על ידי ארגונים פלסטיניים חמושים, ובמיוחד את אלה שפתחיהן נחשפו בסמוך ליישובים ישראלים השוכנים בסמוך לגבול הרצועה.

ב-1 באוגוסט 2014 הגיעו ישראל וחמאס להסכמה על הפסקת אש בת 72 שעות שאמורה הייתה להיכנס לתוקפה בשעה 8:00 בבוקר אותו יום. שלושה שבועות לאחר שישראל פתחה במתקפה הצבאית ברצועה, אלפי פלסטינים שמצאו מחסה במקלטים או בבתיהם של קרובי משפחה נערכו לשוב לבתיהם במהלך ההפסקה המתוכננת בקרבות.

כוח של חיילים ישראלים שסייר באזור חקלאי ממערב לגבול ברפיח, העיר הדרומית ביותר ברצועת עזה, נתקל בחולייה של לוחמי חמאס שהוצבה באזור. במקום התפתחו חילופי אש שבמהלכם נהרגו שני חיילים ישראלים ולוחם פלסטיני. לוחמי חמאס לכדו קצין ישראלי, סגן הדר גולדין, והובילו אותו לתוך מנהרה. מה שהתרחש לאחר מכן הפך לאחד האירועים הקטלניים ביותר במלחמה: ירי ישראלי מסיבי שנמשך ארבעה ימים ובמהלכו נהרגו עשרות רבות של אזרחים (שמספרם נע, על-פי דיווחים, בין 135 לכל הפחות ליותר מ-200), ונפצעו רבים יותר ומאות בתים ומבנים אזרחיים אחרים נהרסו או ניזוקו. עיקר הנזק נגרם ב-1 באוגוסט.

בדו"ח שלפניכם מציגים אמנסטי אינטרנשיונל ו-Forensic Architecture, צוות מחקר מגולדסמית'ס, אוניברסיטת לונדון, שחזור מפורט של האירועים שהתרחשו ברפיח בין ה-1 ל-4 באוגוסט, 2014, לאחר שהפסקת האש נכנסה לתוקף. הדו"ח בוחן את תגובת הצבא הישראלי לשבייתו של סגן הדר גולדין ואת יישומו של "נוהל חניבעל", נוהל שנוי במחלוקת שנועד להתמודד עם שבייתם של חיילים באמצעות ירי מסיבי על אנשים, כלי-רכב ובניינים הסמוכים למקום ההתקפה, למרות הסיכון הטמון בכך הן לאזרחים והן לחייל שנלכד.

הדו"ח מתאר את האירועים באמצעות הצלבה בין סוגי מידע שונים: עדויות שנגבו מקרבנות ומעדים ברפיח, לרבות חובשים, עיתונאים ומגני זכויות אדם אחרים; דו"חות של ארגונים לזכויות האדם וארגונים אחרים; דיווחי חדשות ומידע שפורסם באינטרנט; הצהרות רשמיות ומידע אחר שמקורו בגורמים פלסטיניים וישראלים רשמיים וכן תיעוד וידיאו ותצלומים מהשטח ומכלי התקשורת.

קצין בחיל הרגלים הישראלי מסר לארגון "שוברים שתיקה" תיאור של האירועים שהתרחשו לאחר קבלת ההוראה ליישם את "נוהל חניבעל" ברשת הקשר:

ברגע שמוכרז "נוהל חניבעל" בקשר, יש לזה השלכות. יש תכנית אש שנקראת "תכנית אש חניבעל", יורים לכל מקום חשוד שציר מתחבר אליו. לא בוחלים בשום אמצעים".

הקצין סיפר כי ההפגזה הראשונה נמשכה שלוש שעות. חייל בתותחנים אמר שהסוללה שלו ירתה "בקצב אש מקסימלי" ישר לתוך אזורים מאוכלסים. על-פי תחקיר צבאי, יותר מ-2,000 פצצות, טילים ופגזים נורו על רפיח ב-1 באוגוסט, אלף מתוכם בשלוש השעות שמיד לאחר לכידת החייל.

לדברי הצבא הישראלי, מטרתן הראשונית של ההתקפות הייתה לעצור תנועה של כל אדם או כלי-רכב "חשוד" ולבודד את האזור עד להגעתם של כוחות קרקע וכן לתקוף פתחי מנהרות ידועים או מקומות שבהם היה חשד שקיימים פתחי מנהרות. משמעות הדבר היא הפגזה של בנייני מגורים ומתקנים חקלאיים החשודים כמסווים פתחי כניסה או יציאה של מנהרות.

קצין נוסף תיאר את ההיגיון שעמד מאחורי המבצע, שכלל גם את האפשרות של הרג החייל. "באירוע כזה, אתה מעדיף להרוג חייל מאשר שחייל ייפול בידי האויב כמו [גלעד] שליט. אמרתי לעצמי גם אם אני מחזיר גופה, החזרתי נעדר".

כשהחלה ההתקפה היו הרחובות במזרח רפיח מלאים באזרחים אובדי עצות שנעו בכל הכיוונים. אזרחים רבים שבו אז לבתיהם או היו בדרכם אליהם כיוון שחשבו שהפסקת האש החלה. רבים מהם החליטו לשוב על עקבותיהם וניסו להימלט תחת מטח כבד של הפצצות וירי. עדים פלסטינים תארו מטוסים, מל"טים, מסוקים וכלי נשק ארטילריים שהמטירו אש על עוברי אורח וכלי-רכב בצמתים, ופגעו ללא הבחנה במכוניות, אמבולנסים, אופנועים והולכי רגל. "אפשר היה לראות את ההיסטריה של הילדים, את ההרס, את ענני הפטרייה ואתה מנסה לברוח הכי רחוק מהם שאתה יכול", סיפר וואיל א-נמלה, תושב המקום ואב לשניים.

אינעאם עודה עאייד אבן חמאד, תושבת המקום, סיפרה לאמנסטי אינטרנשיונל שלאחר השעה 9:00 בבוקר ב-1 באוגוסט החלו הפגזות שהלכו וגברו ליד ביתה בשכונת א-תנור ברפיח, וטילים נחתו ממש בסמוך לבית. לדבריה, היא ובני ביתה חיפשו מחסה חלופי ברחוב בעת שפצצה נחתה על בניין סמוך. בתקיפה נהרגו בנה אנס, בת דודתה ופאא ולפחות 14 אנשים אחרים. עשרות רבות של אזרחים אחרים שנסו על נפשם נפצעו.

על-פי אחד התרחישים שבחן הצבא הישראלי, החייל שנלכד, סגן הדר גולדין, נפצע והועבר לבית החולים אבו יוסף א-נג'אר, המרכז הרפואי הקרוב ביותר לאזור התקרית. לדברי הצוות הרפואי בבית החולים, זרם הנפגעים התחיל להגיע למקום בסביבות השעה 10:00. לאורך היום, התקיפות סביב בית החולים הלכו והתקדמו למבנה ותקיפותן גברה. צוות Forensic Architecture, שבחן תמונות של בית החולים, ציין כי למבנה נגרמו נזקים מפנים ומחוץ. בתצלום הלוויין מה-14 באוגוסט זיהה הצוות מכתש בקוטר של כ-120 מטרים מדרום-מערב לבית החולים ושלושה מכתשים במרחק דומה מצפון-מזרח לבית החולים.

עם התגברות ההתקפות החלו חולים, אנשי צוות ואנשים שמצאו מחסה בבית החולים להתפנות מהמקום בהחלטות בהמוניהם, משום שחששו כי בית החולים עצמו יותקף. בשעות הערב התנהל פינוי מאורגן. עד השעה 19:00 כבר נסגרו שערי בית החולים ולדברי עיתונאים כל השכונה שסביב בית החולים אבו יוסף א-נג'אר הייתה נתונה לירי ארטילרי.

באותו יום הגיעו שלושה אמבולנסים מבית החולים לאתר הסמוך למסגד ברפיח כדי לפנות פצועים; אחד האמבולנסים נפגע ממה שנראה כשלושה טילים ששוגרו ממל"ט, ונהרס לחלוטין. שלושת החובשים וכל הפצועים שהיו בו נשרפו למוות. אמבולנס שני עזב את המקום, ואילו השלישי, שנשאר במקום כדי לפנות את הפצועים וההרוגים, נפגע ממה שנראה כהתקפה נוספת ממל"ט.

כתישת רפיח נמשכה שלושה ימים לאחר התקיפות הראשונות ב-1 באוגוסט, ולא נפסקה גם לאחר שבת דין רבני הכריז על מותו של סגן גולדין והוא הובא לקבורה ב-2 באוגוסט.

קיימות ראיות מוחצות לכך שכוחות ישראליים ביצעו התקפות בלתי מידתיות או חסרות הבחנה מבחינה אחרת, שבהן נהרגו אזרחים רבים בבתיהם, ברחובות ובכלי-רכב, ורבים עוד יותר נפצעו. זאת, בין היתר, מירי חוזר ונשנה של ארטילריה ושל כלי נשק נפיצים ולא מדויקים אחרים על אזורים המיושבים בצפיפות באזרחים במהלך ההתקפות על רפיח בין ה-1 ל-4 באוגוסט. בכמה מקרים, ישנם סימנים המעידים על-כך שהכוחות ירו ישירות על אזרחים, לרבות כאלה שהיו במנוסה, והרגו אותם.

הצהרות פומביות שהשמיעו מפקדים וחיילים בצבא הישראלי לאחר העימות מבססות את המסקנה שייתכן שחלק מההתקפות שבהן נהרגו אזרחים ונהרסו בתים ורכוש אחר היו מכוונות ונוצצו מתוך יצר נקמה ורצון ללמד את תושבי רפיח לקח או להענישם על שבייתו של סגן גולדין.

קיימות אפוא ראיות מוצקות לכך שתקיפות רבות כאלה שבוצעו ברפיח בין ה-1 ל-4 באוגוסט היו הפרות חמורות של המשפט ההומניטארי הבינלאומי והן מהוות הפרות חמורות של אמנת ג'נבה הרביעית או פשעי מלחמה אחרים.

ועדת הבדיקה העצמאית של האו"ם לנושא העימות ברצועת עזה בשנת 2014 בחנה את התקפות הצבא הישראלי על רפיח ב-1 באוגוסט והעלתה גם היא חששות כבדים בנוגע למידה שבה פעולות הצבא באותו יום עלו בקנה אחד עם המשפט הבינלאומי. הוועדה חקרה התקפות שאותן ראתה כבלתי מידתיות או חסרות הבחנה מבחינה אחרת ומצאה כי במקרים מסוימים הן עלולות להגיע לכדי פשעי מלחמה. הוועדה אף הגיעה למסקנה כי נראה שהצבא הישראלי לא נקט אמצעי זהירות כדי

לוודא שהמטרות שתקף הן בגדר מטרות צבאיות חוקיות ולבחור כלי נשק המאפשרים להימנע מפגיעה באזרחים ומהרס מבנים אזרחיים או למזער פגיעה כזאת.

מפקדים וקצינים בצבא הישראלי יכולים לפעול מתוך ביטחון כי סביר שלא יידרשו לתת את הדין על הפרות של המשפט הבינלאומי. זאת, עקב תופעת הפטור מעונש הפושה בצבא מזה עשרות שנים, במידה רבה, בשל היעדר חקירות יעילות, עצמאיות ונטולות פניות. על אף המחיר הכבד שגבה "מבצע צוק איתן" מאזרחים ברצועת עזה, ולמרות שחלפה כמעט שנה מאז העימות, תובעים צבאיים הגישו כתבי אישום נגד שלושה חיילים בלבד, וזאת בגין תקרית יחידה של ביזה. תיקים רבים נסגרו, רובם בטענה שלא בוצעה שום עבירה ואחרים בטענה שאין די ראיות כדי להעמיד לדין.

בכל הנוגע לפעולות הצבא הישראלי ברפיח בין ה-1 ל-4 באוגוסט, הרשויות הישראליות כשלו בניהול חקירות אמיתיות, יעילות ומהירות של כל אחת מהטענות בדבר הפרות חמורות של המשפט ההומניטארי הבינלאומי שתועדו בדו"ח זה. לא כל שכן בכל הנוגע להעמדה לדין של אנשים, לרבות מפקדים ובעלי תפקידים בכירים בדרג האזרחי, שנחשדו בביצוע פשעים על-פי המשפט הבינלאומי או במתן ההוראות לביצועם. הרשויות הישראליות כשלו בכך שלא דאגו כי לקרבנות תהיה גישה יעילה לצדק, ולא סיפקו להם סעד מלא ומהיר, לרבות החזרת זכויות, פיצוי, שיקום, סיפוק וערבויות לכך שהדברים לא יחזרו על עצמם.

יש לחקור את האירועים באורח עצמאי ונטול פניות. אמנסטי אינטרנשיונל גורס כי בישראל לא קיים כיום שום גוף רשמי המסוגל לבצע חקירות כאלה. לפיכך קורא הארגון לרשויות הישראליות לשתף פעולה באורח מלא עם החקירה המקדמית שמנהלת התובעת של בית הדין הפלילי הבינלאומי לגבי המצב בשטחים הפלסטיניים הכבושים ועם כל חקירה או תביעה עתידית; לתקן את המנגנונים המקומיים שלהן לחקירת טענות בדבר הפרות של המשפט ההומניטארי הבינלאומי כדי להבטיח שהם עצמאיים, יעילים, מהירים ו שקופים; לאפשר לארגונים לזכויות האדם גישה לרצועת עזה כדי לחקור חשדות בדבר הפרות של המשפט הבינלאומי בידי כל הצדדים לעימות; ולהסיר מידיהם ולחלוטין את הסגר שהן מטילות על רצועת עזה מאז שנת 2007.

כמו כן מבקש אמנסטי אינטרנשיונל מהקהילה הבינלאומית ככלל לתמוך בתפקידה של התובעת של בית הדין הפלילי הבינלאומי בחקירת טענות בדבר פשעי מלחמה על-פי המשפט הבינלאומי, לרבות אלה שתועדו בדו"ח זה, ולהפעיל על הרשויות הישראליות והפלסטיניות לחץ לשתף פעולה באורח מלא עם משרדה של התובעת. על כל המדינות להתנגד לצעדי ענישה נגד פלסטינים בגין הצטרפותה לבית הדין הפלילי הבינלאומי, בגין העברת מידע על הפרות שביצעה ישראל לבית הדין או בגין נקיטת צעדים אחרים להפעלת מנגנוני צדק בינלאומיים.